

- Goffman, Erving (1959), *The Presentation of Self in Everyday Life*. New York: Anchor Books.
- Parsons, Talcott (1967), *The Structure of Social Action*. Tom 1–2. Detroit: Free Press.
- Tuomela, Raimo (2002), *The Philosophy of Social Practices – A Collective Acceptance View*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Veber, Maks (1976), *Privreda i društvo*, Tom 1–2. Beograd: Prosveta.
- Weber, Max (1991), „The nature of social action“, u: Runciman, Walter G. (ur.), *Weber: Selections in Translation*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 7–32.

Ivica Mladenović

Delatnik

(lat. *agens*, onaj koji dela, koji obavlja određeni – intelektualni – zadatak) izvorno označava subjekt ili individu u koja deluje, nasuprot onoj koja trpi delanje, u skladu sa vrlinom koja je inherentna njenoj prirodi, što joj omogućuje da modifikuje ustaljeni misaoni poredak. Istorijski gledano, u pitanju je odrednica koja se koristi u različitim oblastima društvenog života – medicina, rudarstvo, biznis, sfera rada... – i u društvenim i humanističkim naukama sa različitim značenjima. Recimo, jedno od značenja koje nalazimo u filozofiji je da se radi o biću koje poseduje sposobnost da se samoodredi.

U svakom slučaju, u pitanju je pojam čija upotreba sugerise određenu teorijsku inklinaciju u društvenim naukama. Delatnik (*fr. agent*, pokretač, aktivator, snaga, pokretna sila; agent, službenik, opunomoćenik) je tako u sociologiji pojam konkurentan odrednici „akter“ (v. **akter**). U najkraćem, s obzirom da se sociološka teorija artikuliše oko pitanja odnosa između društvene strukture i individue (v. **društvo**), teoretičari koji najčešće pripadaju objektivističkoj tradiciji i stavljaju primarno naglasak na determinišući efe-

kat strukture, imaju tendenciju da o individui govore kao o „delatniku“, gotovo abolirajući njenu aktivnu ulogu u reprodukciji društvenog života, dok njihovi teorijski konkurenti, tj. oni koji se nastavlja u razumevajuću, pa čak i interakcionističku sociologiju, preferiraju korišćenje termina „akter“. Šira upotreba ova dva pojma je takođe uslovljena ideološkim i društvenim kontekstom. Npr., u vreme hegemonije funkcionalizma, strukturo-marksizma i Levi-Strosovog strukturalizma, 1960-ih i 1970-ih godina, sociolozi su po pravilu uglavnom pisali o delatniku, dok 1980-ih, ulaskom u krizu socijalističkih sistema, marksističke teorije i strukturalizma, na scenu stupa fenomen koji je Alen Turen nazvao „povratkom aktera“.

Možda teorijski najrazvijenije objašnjenje razloga upotrebe i značenja pojma „delatnik“ u svojoj sociologiji daje danas najcitiraniji francuski i svetski sociolog Pjer Burdije. On, naime, najpre odbacuje termin „akter“ – koji dolazi iz potpuno protivstavljene teorijske struje i u tom smislu je opterećen sasvim specifičnim značajem i značenjem – i kroz koncept *habitusa*, u igru vraća „delatnika“, koji tako postaje fundamentalni koncept njegove *praksologije*. Teorizujući „delatnika“ na dotad neviđen način, tj. pripisujući mu istovremeno i aktivno (strukturišuće) i pasivno (strukturišano) delanje u odnosu na društvene strukture, Burdije delimično napušta svoje nekadašnje teorijske pozicije iz, kako on sam kaže, perioda „srećnog strukturalizma“, nastojeći da prevaziđe konceptualne opozicije između individue i društva; subjektivnog i objektivnog; individualističkog i holističkog; determinizma i akcionalizma itd.

Delatnik je tako, iz perspektive burdijeovske sociologije, individualna instanca koja se nalazi u osnovi prakse koja joj se pripisuje, ali tu individualnost je moguće razumeti isključivo uz pomoć analize pozicija koje ona zauzima u određenom društvenom prostoru. U najkraćem, de-

latnik zadržava individualni princip akcije i misli, koje, međutim, predstavljaju produkt društvene prakse i socijalizacije, mobilizujući tako istovremeno i praktičnu i otelovljenu smisao.

Za dalje čitanje:

- Bourdieu, Pierre (1998), *Savoir-faire. Contribution à une théorie dispositionnelle de l'action*. Paris: Éditions du Seuil.
- Bourdieu, Pierre (1987), *Choses dites*. Paris: Édition de Minuit.
- Bourdieu, Pierre (1994), *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris: Éditions du Seuil.
- Perreau, Laurent (2020), „Agent(s)“, u: Sapiro, Gisèle (ur.), *Dictionnaire international Bourdieu*. Paris: CNRS Editions.

Filip Balunović

Društveni pokreti

- | 10 | su kolektivni akteri (v. **akter**) političkog života čiji je cilj društvena promena ili zaustavljanje najavljenih promena (v. | 69 | **društvena promena**). Po svom karakteru, mogu biti manje ili više radikalni, što znači da u društvene i/ili političke tokove mogu intervenirati partikularno ili sveobuhvatno (sistemski). Javljaju se kao organizovane inicijative delova društva koji primenjuju metod pritiska na institucije i druge političke aktere. Repertoar delovanja za kojim posežu uključuje protestne skupove i šetnje, blokade (rada institucija ili nekog drugog vida „svakodnevnog života“, poput blokade saobraćajnica), zauzimanje institucija (na primer Univerziteta) ili fabrika, ulične performanse, zatim peticije, tužbe i druge oblike institucionalnog pritiska (uglavnom) usmerene prema vlasti. S obzirom na opseg delovanja, društveni pokreti mogu biti lokalni, nacionalni, regionalni, ali i globalni.

Prema vremenu delovanja, načinu unutrašnje organizacije i temama kojima se bave, društveni pokreti se obično dele na tradicionalne i nove. Što se tiče prve grupe, u nju spadaju pokreti koji su se razvijali od 1871 i Pariske komune sve do 1970-ih godina 20. veka. U tradicionalne pokrete spadaju radnički i pokreti za nacionalno oslobođenje iz 19. i prve polovine 20. veka. Ciljevi tih pokreta bili su umnogome određeni „duhom vremena“, dok je njihova unutrašnja organizacija varirala između hijerarhijski ustrojenih i „labavijih“, odnosno više horizontalnih društvenih pokreta. Cilj radničkih pokreta iz sredine 19. veka bio je ostvarenje interesa radničke klase i pobjeda u „klasnom ratu“ metodom koji je u svom naučnom i političko-ideološkom radu postavio Karl Marks – dakle, proleter-skom revolucijom (v. **revolucija**). Takve borbe za svoj krajnji cilj imale su ukidanje klasnog društva. Pokreti za nacionalno oslobođenje deluju u 19. i 20. veku i cilj im je oslobođenje od imperijalne/ kolonijalne uprave. U ovu grupu spadaju i pokreti iz 1848. koji su još i zahtevali univerzalno pravo glasa ili nacionalno ujedinjenje. Novi društveni pokreti javljaju se na krilima studentskog pokreta iz 1968. i otvaraju čitav niz drugih tema, pre svega onih koje se tiču naizgled manje globalno-emancipatorskih, „kulturnih“ pitanja – od pokreta zelenih do onih koji se tiču „životnog stila“, konzumerizma, otuđenja, seksualnih i drugih sloboda. Današnji pokreti uglavnom pripadaju ovom „novom talasu“.

Za dalje čitanje:

- Barker, Colin, Laurence Cox, John Krinsky and Alf Gunvald Nilsen (2013), *Marxism and Social Movements*. Leiden: Brill.
- Della Porta, Donatella, Mario Diani (2015), *The Oxford Handbook of Social Movements*. Oxford: Oxford University Press.

| 75 |